

GEORGE LĂZĂROIU

Ph.D. candidate

University of Bucharest

MALINOWSKI ȘI ANALIZA FUNCȚIONALISTĂ A CULTURII

Abstract

Malinowski and the Functionalist Analysis of the Culture

Malinowski's current topic is the individual behaviour and the process of arriving at decisions, the social organization rather than the social structure. Cultural analysis has to distinguish between what subdues to universal laws and to determine the relationship between cultural act and human need, elementary or derived.

Key words: culture, anthropology, function, organization

Reprezentant al școlii funcționaliste, Malinowski contestă conceptul de „relicvă“, dar acceptă ideea de totalitate; fiecare instituție satisface o nevoie particulară a societății, iar cultura este „un tot indivizibil ce conține instituțiile care, deși sunt autonome, comunică între ele“¹. Pornind de la conceptul de instituție, văzut ca un segment izolat extras din realul concret, Malinowski evidențiază perspectiva prin care cultura poate fi privită ca fenomen de comunicare². Știința se preocupă de ceea ce este obiectiv și deci adevărat; problemele valorii trebuie încredințate categoriei subiectului și, de aceea, nu sunt legate de vreo pretenție de cunoaștere. Totuși, poate exista o alunecare marcată de la un sens al obiectivului la altul. Malinowski, referindu-se la cultură, afirmă: „Nimic nu poate fi obiectiv, dacă nu este accesibil observației“³, care leagă obiectivitatea cu detașarea de orice perspectivă particulară, astfel încât ceea ce este obiectiv trebuie să fie public; totuși, această idee de obiectivitate este diferită de cea invocată în cerința pentru adevărul obiectiv, care reprezintă ceea ce este adevărat, indiferent

de ceea ce se întâmplă să gândească oamenii. „Obiectivitatea lipsită de pasiune, detașată, a unui om de știință care lucrează în laborator, nu conferă monopol asupra adevărului obiectiv. Dacă simt o durere, aceasta este suficient de reală, chiar dacă nu poate fi examinată în laborator; ceea ce există aici obiectiv nu poate fi întotdeauna despărțit de toate perspectivele particulare“⁴.

Instituția are șase trăsături: un sistem de valori în numele căruia oamenii se organizează (statutele); un ansamblu de indivizi organizați după anumite criterii (personal); deprinderi tehnice și obișnuințe (normele); instrumente și tehnici necesare (mijloace); activități (realitate organizată); funcții (rezultatul real al activităților organizate). Interesul teoretic al conceptului de instituție derivă din faptul că aceasta este o unitate elementară de organizație; aportul euristic al conceptului de instituție rezidă din relațiile între diferitele elemente constitutive, definite astfel: statute, indivizi, norme, mijloace, activități, funcții. Funcționarea mecanismului poate fi obiectul cercetării în fiecare instituție (familie, întreprindere, colectivitate locală, organizație artistică ș.a.). Conceptul de

¹ Malinowski, B., *Une théorie scientifique de la culture*, Maspero, Paris, 1968, p. 39.

² Caune, J., *Culture et communication*, PUG, Grenoble, 1998, p. 35.

³ Malinowski, B., [1], p. 69.

⁴ Trigg, R., *Understanding Social Science*, Blackwell, Oxford, 1993, p. 143.

instituție acordă aceeași importanță valorilor enunțate în așa-numitele regulamente, texte, precepte, dar și activităților și comportamentelor efective. Chiar în cadrul acestor raporturi, intuiția își construiește identitatea și imaginea; analiza culturală și comunicațională trebuie să înceapă de la caracteristicile relațiilor între acestea, pornind de la istoria instituției. Instituțiile constituie elementele concrete ale culturii, unitățile de bază ale oricărui studiu antropologic, ceea ce „trăsăturile“ culturale nu sunt: nici una dintre acestea din urmă nu are sens, dacă nu este raportată la instituția căreia îi aparține. Obiectul antropologiei nu este studiul faptelor culturale izolate arbitrar, ci al instituțiilor (economice, politice, juridice, educaționale) și al relațiilor dintre acestea, în raport cu sistemul cultural în care sunt integrate. În termenii funcțiilor sociale, problema culturii este înțeleasă ca fiind modalitatea care contribuie la îmbunătățirea „standardului de viață individual și colectiv“⁵.

Malinowski leagă cultura de nevoile umane: „Funcția nu poate fi astfel definită decât prin satisfacerea unei nevoi de către o activitate în care ființele umane cooperează, folosesc artefacte și consumă bunuri“⁶. Unele nevoi sunt biologice, iar altele, „derivate“, adică create de cultură, așa că teoria își poate permite să fie destul de neutră privind relevanța biologică. Malinowski este convins de importanța crucială a familiei în societate; funcția sa ar fi să furnizeze cetățeni pentru comunitate. „Chiar de la începutul culturii, familia a fost instituția în care erau satisfăcute majoritatea nevoilor fundamentale ale ființelor umane, bazându-se în primul rând pe nevoia reproducerii, dar totodată este direct asociată cu producerea, distribuția și consumul hranei. Obiceiul, ordinea și autoritatea sunt întrucipate în familie“⁷. Astfel, Malinowski încearcă explicit să încadreze toate culturile umane, cu

diferențele lor multiple, într-o singură schemă universală; o familie poate avea multe forme în diferite culturi, dar funcția sa de educare a copiilor se va exercita mereu. Căutarea de către Malinowski a naturii sau „realității culturale“ a căsătoriei și familiei implică îndepărtarea diferențelor dintre societăți și încercarea de a găsi „generalizări științifice valide“ despre funcționarea instituțiilor.

Ca și alți teoreticieni din domeniul științelor sociale, Malinowski încearcă să copieze metodele științelor naturii, fără a corela activitatea sa cu ele în vreun mod direct; totuși, căutarea unui factor comun în ceea ce aparent ar fi o mare varietate culturală duce, în mod explicit, la căutarea celui mai mic numitor comun, de pildă, în diferitele forme de familie sau de religii. „Atunci când Taylor se întreba ce este religia, în sensul cel mai larg al termenului, sau, cu cuvintele sale, când a încercat să dea „o definiție minimă“ acestui subiect, era un adevărat funcționalist“⁸. Marele merit al lui Malinowski este acela de a fi demonstrat că o cultură nu poate fi studiată din exterior, și cu atât mai puțin de la distanță; nemulțumindu-se cu observarea directă „de teren“, Malinowski a sistematizat apelarea la așa-numita metodă etnografică a „observării implicate“, singura modalitate de cunoaștere intimă a alterității culturale capabilă să evite etnocentrismul. Pe parcursul unei investigații intensive și de lungă durată, etnologul se identifică cu existența unei populații, a cărei mentalitate specifică, prin învățarea limbii autohtone și prin intermediul observării meticuloase a faptelor de viață cotidiene, inclusiv a celor mai anodine și aparent nesemnificative, se străduiește să o cuprindă. Este vorba, în esență, despre înțelegerea perspectivei autohtonului; doar acest demers plin de răbdare poate permite apariția treptată a inter-relațiilor existente între toate faptele observate și, în acest mod, definirea culturii grupului studiat. Accepțiunea cea mai

⁵ Malinowski, B., [1], p. 116.

⁶ *Idem*, p. 38

⁷ *Idem*, p. 206.

⁸ *Idem*, p. 148.

generală opune noțiunea de *cultură* celei de *natură*, adică ceva dobândit opus a ceva înnăscut. Malinowski își asumă această dualitate, definind cultura ca „totalitate în care intră instrumente și bunuri de consum, hărți organice reglând diverse grupuri sociale, idei, artă, credințe și tradiții”⁹.

Această viziune admite, ca atare, că, o dată cu cultura, omul își creează „al doilea mediu”, care ridică numeroase întrebări filosofice și epistemologice. Însăși noțiunea de cultură comun admisă de antropologia culturală poartă în ea noțiunea de globalitate; în sens antropologic, tot ceea ce este omenesc și încărcat cu semnificație este o parte integrantă a culturii. Acest tip de demers ridică chestiunea universalului în interiorul naturii umane, care este, de altfel, problema centrală a antropologiei; pentru sociologia psihologică, de pildă, natura umană este studiată pornind de la noțiunea de motivație: indiferent cum este exprimată, în termeni de instinct sau de nevoi, motivația apare ca un impuls natural anterior socializării. Malinowski consideră că analiza culturală trebuie să distingă între ceea ce este supus legilor universale și să determine raportul între actul cultural și nevoia umană, care poate fi elementară sau derivată. Malinowski se opune oricărei tentative de a scrie istoria culturilor de tradiție orală; astfel, trebuie să perseverăm în observarea directă a culturilor în starea lor actuală, fără să încercăm a urca până la originile lor, ceea ce reprezintă un demers iluzoriu, neputând aduce dovezi științifice. Malinowski critică, pe de altă parte, atomizarea realității culturale la care ajung unii cercetători ai curentului difuzionist, caracterizat printr-o abordare muzeografică a faptelor culturale, reduse la trăsături culese și descrise individual, fără a avea întotdeauna posibilitatea de a le înțelege locul în cadrul unui sistem global. Ceea ce contează nu este faptul că o anumită trăsătură este prezentă într-un loc anume, ci faptul că ea îndeplinește, în sânul unei

culturi date, o funcție precisă; deoarece orice cultură alcătuiește un sistem cu elemente interdependente, posibilitatea studierii separate a acestora este exclusă. „În orice cultură, fiecare obicei, obiect, idee și credință îndeplinește o anumită funcție vitală, are de împlinit o sarcină anume, reprezentând o parte de neînlocuit a întregului organic”¹⁰.

Malinowski insistă asupra faptului că munca de teren este metoda antropologică *par excellence*. „Antropologul trebuie să-și abandoneze poziția confortabilă de pe șezlongul din veranda barăcii misionare, în favoarea reprezentanței guvernamentale sau bungaloului din plantație; doar mergând în sate, „pe teren”, antropologul va putea înțelege perspectiva băstinașului”¹¹. Urmând exemplul lui Malinowski, munca de teren a devenit un stagiu necesar în pregătirea oricărui antropolog¹². Ca să explice caracterul funcțional al diferitelor culturi, Malinowski a elaborat o așa-numită teorie a „nevoilor”: elementele constitutive ale unei culturi au drept funcție satisfacerea nevoilor esențiale ale omului. Malinowski își împrumută modelul de la științele naturii, reamintind faptul că oamenii aparțin unei specii de animale. Individul manifestă un anumit număr de necesități fiziologice (nevoia de hrană și de protecție, reproducerea ș.a.), care îi determină imperativele fundamentale; cultura constituie tocmai rezultatul funcțional al acestor imperative naturale, cărora le răspunde prin crearea de instituții, concept esențial la Malinowski, care stabilește soluțiile colective (organizate) ale nevoilor individului.

Întrebările ridicate de conceptul de instituție sunt de două feluri: (i) o cultură nu

⁹ Malinowski, B., [1], p. 35.

¹⁰ *Idem*, p. 36.

¹¹ Jarvie, I.C., *The Revolution in Anthropology*, Allen and Unwin, Londra, 1964, p. 2.

¹² Stocking, G., „The Ethnographer’s Magic: Fieldwork in British Anthropology from Tylor to Malinowski”, în *Observers Observed*, Madison, Wisconsin, 1983, pp. 70–120.

poate fi cunoscută, din această perspectivă, decât pornind de la forme organizaționale precise, care răspund astfel unei nevoi a societății, organizată în timp și spațiu. Conceptul de instituție este, deci, relativ rigid, aplicându-se doar în cazul activităților recunoscute, legitimate social și relativ transparente. Malinowski nu se referă la decalajul sau la clivajul care intervine între statute, afirmarea scopurilor, și funcții, rezultatele brute ale activităților. Conceptul instituției nu permite găsirea formelor activităților culturale care nu au reușit încă să fie stabile și organizate în câmpul social; (ii) diferitele instituții sunt integrate în contexte mai mari, iar funcțiile pe care le realizează sunt cuprinse în cultura globală. Conceptul de instituție presupune, ca atare, stabilirea articulațiilor între instituțiile particulare și cadrul general al societății. Orice cultură trebuie analizată într-o perspectivă sincronă, pornind de la simpla observare a datelor ei contemporane; respingând evoluționismul și difuzionismul, primul orientat spre viitor, iar celălalt, spre trecut, Malinowski sugerează, în schimb, funcționalismul, axat pe momentul de față, singurul interval de timp în care antropologul poate studia obiectiv societățile umane. Dat fiind că fiecare cultură constituie un tot coerent, elementele unui sistem cultural se armonizează între ele, ceea ce conferă oricărui sistem echilibru și funcționalitate, explicând faptul că orice cultură tinde să-și păstreze identitatea specifică.

Malinowski subestimează tendințele de schimbare internă proprii fiecărei culturi: schimbarea culturală provine în esență din exterior, prin contact cultural¹³. Malinowski susține că miturile sunt, la un nivel parțial, dacă nu total, povești cu funcții sociale: mitul este o poveste despre trecut care servește drept „regulă” pentru prezent; altfel spus, povestea are funcția de a justifica o anumită

instituție din prezent și, astfel, de a menține acea instituție în funcțiune. Malinowski se referă nu atât la poveștile pe care le-a aflat de la locuitorii din insula Trobriand, ci la Magna Carta, document folosit spre a justifica o varietate de instituții și practici de-a lungul secolelor; întrucât era întotdeauna interpretat greșit sau reinterpretat, acest document a fost mereu reactualizat¹⁴. „Libertățile” sau privilegiile baronilor s-au transformat în libertatea supușilor, ceea ce s-a dovedit important în istoria Angliei a fost nu atât textul, cât „mitul” Magnei Carta¹⁵. Similar, așa-numita „interpretare burgheză (*whig*) a istoriei”, curentă în Marea Britanie a secolului 19 și în prima parte a secolului 20, cu alte cuvinte, „tendința de a scrie luând partea protestanților și a burghezilor, de a prețui revoluțiile cu condiția ca acestea să fi fost încununat de succes, de a sublinia anumite principii ale progresului din trecut”¹⁶, a funcționat ca o justificare a sistemului politic contemporan. Prin intermediul teoriei necesităților, care încheie antropologia într-o zonă de impas, Malinowski iese din cadrul meditației asupra culturii propriu-zise, revenind la studierea naturii umane, ale cărei necesități se străduiește să le determine, mai mult sau mai puțin arbitrar, întocmind o listă și un clasament nu prea convingătoare.

Concepția sa „biologică” de cultură îl determină pe Malinowski să nu acorde atenție decât faptelor conforme ideii sale despre stabilitatea armonioasă a oricărei culturi. Funcționalismul își manifestă limitele, dovedindu-se a nu fi prea apt în privința investigării contradicțiilor culturale interne, a disfuncționalismelor și chiar a fenomenelor culturale patologice. Malinowski respinge trecutul,

¹⁴ Malinowski, B., „Myth in Primitive Psychology”, în *Magic Science and Religion*, New York, 1954, pp. 93–148.

¹⁵ Thompson, F., *The Myth of 'Magna Carta'*, New York, 1948, pp. 373–374.

¹⁶ Butterfield, H., *The Whig Interpretation of History*, Allen and Unwin, Londra, 1931, p. V.

¹³ Cuche, D., *La notion de culture dans les sciences sociales*, La Découverte, Paris, 1996, p. 56.

considerându-l „mort și îngropat“, irelevant pentru mersul actual al societății¹⁷. Este greu de spus dacă extinderea muncii pe teren a favorizat funcționalismul sau invers; folosind chiar limbajul funcționaliștilor, se poate spune că noile explicații și metode de cercetare s-au acordat între ele; din nefericire, acestea au sporit tendința teoreticienilor sociali de a-și pierde interesul pentru trecut¹⁸.

Tema curentă a lui Malinowski este comportamentul individual și procesul de luare a deciziilor, organizarea socială, mai degrabă decât structura socială¹⁹. Sistemul de reciprocitate se bazează pe daruri; într-un studiu asupra insulelor din Pacificul de Vest, Malinowski subliniază existența unui sistem de schimb circular: într-un sens circulau brățile din scoici pentru partea superioară a brațului, în celălalt, brăți din scoici pentru încheieturi; schimbul nu avea valoare economică, ci menținea solidaritatea socială²⁰.

Atenția lui Malinowski se îndreaptă, în primul rând, asupra modului de organizare a activităților umane conștiente; din această perspectivă, cultura nu face altceva decât să transpună material comunitățile de indivizi, cu competențele și interesele lor, cu valorile pe care le vehiculează. Pe de altă parte, poate fi numit cultură inclusiv modul de funcționare a regulilor și cuceririlor tehnice, care fac posibile anumite activități prin prisma acestor cunoștințe de factură tehnică. Malinowski arată că o funcție strategică de legitimare a universurilor simbolice pentru biografia individuală este „localizarea“ morții. Experiența morții altora și, apoi, anticiparea propriei sale morți impune individului o situație limită prin excelență (Heidegger oferă analiza cea mai elaborată a

filosofiei actuale a morții ca situație marginală prin excelență, iar conceptul lui Schutz de „anxietate fundamentală“ se referă la același fenomen). Moartea amenință în modul cel mai înspăimântător realitățile date ale vieții cotidiene, iar integrarea morții în realitatea supremă a existenței sociale este, ca urmare, de maxim interes pentru orice ordine instituțională. „Legitimarea morții este unul dintre roadele cele mai importante ale universurilor simbolice“²¹.

Bibliografie:

1. **Berger, P. • Luckmann, T.**, *The Social Construction of Reality*, Random House, New York, 1966
2. **Burke, P.**, *History and Social Theory*, Blackwell, Londra, 1995
3. **Butterfield, H.**, *The Whig Interpretation of History*, Allen and Unwin, Londra, 1931
4. **Caune, J.**, *Culture et communication*, PUG, Grenoble, 1998
5. **Cuche, D.**, *La notion de culture dans les sciences sociales*, La Découverte, Paris, 1996
6. **Jarvie, I.C.**, *The Revolution in Anthropology*, Allen and Unwin, Londra, 1964
7. **Jenkins, R.**, *Social Identity*, Routledge, Londra, 1996
8. **Malinowski, B.**, „Myth in Primitive Psychology“, în *Magic Science and Religion*, New York, 1954
9. **Malinowski, B.**, *Argonauts of the Western Pacific*, Allen and Unwin, Londra, 1922
10. **Malinowski, B.**, *The Dynamics of Culture Change*, New Haven, Connecticut, 1945

¹⁷ . Malinowski, B., *The Dynamics of Culture Change*, New Haven, Connecticut, 1945, p. 31.

¹⁸ Burke, P., *History and Social Theory*, Blackwell, Londra, 1995, p. 23.

¹⁹ Jenkins, R., *Social Identity*, Routledge, Londra, 1996, p. 122.

²⁰ Malinowski, B., *Argonauts of the Western Pacific*, Allen and Unwin, Londra, 1922.

²¹ . Berger, P. • Luckmann, T., *The Social Construction of Reality*, Random House, New York, 1966, p. 120.

11. **Malinowski, B.**, *Une théorie scientifique de la culture*, Maspero, Paris, 1968
12. **Stocking, G.**, „The Ethnographer’s Magic: Fieldwork in British Anthropology from Taylor to Malinowski“, în *Observers Observed*, Madison, Wisconsin, 1983
13. **Thompson, F.**, *The Myth of ‘Magna Carta’*, New York, 1948
14. **Trigg, R.**, *Understanding Social Science*, Blackwell, Oxford, 1993